

de typen in bepaalde streken, komt men automatisch op provinciaal niveau uit, ook omdat in het algemeen de specifieke kennis bij de gemeenten, die binnen hun gebied vaak hooguit enkele molens hebben, ontbreekt.

LEVEND HOUDEN

Molenbehoud vergt vele en daadwerkelijk actieve liefhebbers, zoals blijkt uit verschillende bijdragen in dit molennummer.

Zonder vrijwilligersorganisaties als het Gilde van Vrijwillige Molenaars en de z.g. Bio-toopwacht zou het 'levend houden' van de molens onmogelijk zijn.

Een vereniging die bijzonder veel gedaan heeft voor het molenbehoud sinds de oprichting in 1923 en nog altijd doet, is de landelijke Vereniging 'De Hollandsche Molen'. Het was de brief van die vereniging in 1925 aan de Minister van Binnenlandse Zaken over het onnodige afbreken van zo vele molens die deze laatste er toe bracht de provincies te schrijven, dat deze in dergelijke gevallen met genoemde vereniging moesten overleggen om tot oplossingen te komen. Dit was het begin van de provinciale bemoeienis.

Deze vereniging bereikte ook, dat de molens als eerste categorie monumenten een eigen onderhoudssubsidieregeling kregen. De interessante bijdrage over het belang van de molenbeheerplannen en het 'poolen' van meer molens daarbij, waaraan deze bestaande regeling zou moeten worden aangepast, behandelt het onderzoek dat 'De Hollandsche Molens' hierover liet verrichten.

Deze vereniging steunt in algemene zin de rond 70 instellingen in ons land op het gebied van de molenbescherming, is gesprekspartner van de landelijke overheid en probeert dat wat (nog) niet gedaan wordt te stimuleren of (voorlopig) zelf ter hand te nemen.

Een belangrijke daad was het bijeenbrengen in een vereniging van de nog werkzame molenmakers, de Nederlandse Vereniging van Molenmakers, waarover ook een artikel in dit nummer te vinden is.

Molens moeten draaien. 'Laat ze de wind of het water dat ze nodig hebben; zet poldermolens niet droog, laat industriemolens produceren', zei voorzitter dr ir. R. van de Waal in zijn toespraak ter gelegenheid van het 60-jarig bestaan van 'De Hollandsche Molen' vorig jaar. In de door hem geschreven hierna volgende bijdrage valt vooral zijn pleidooi op om meer liefde voor molens bij de mensen te wekken, als 'men' ze beter kent, er meer van af weet, zal men ze meer waarderen en worden ze werkelijk nationaal bezit. Het laten draaien op vaste dagen en het ter bezichtiging open stellen blijkt goed aan te slaan.

De grote wens van de Vereniging De Hollandsche Molen is het tot stand brengen van enige goed ingerichte informatiecentra in een molenrijk gebied, bij voorbeeld in de Schermer. Daar bevinden zich nog elf molens die voorbeelden van getrapte bemaling kunnen tonen, nodig voor zo'n diepe droogmakerij.

J.B.-R.

De molen, bijzonder object monumentenzorg

DOOR R. VAN DE WAAL*)

Molens, en dan meer in het bijzonder windmolens, vormen een typisch bestanddeel van het Nederlandse landschap, zó typisch dat we ze in het buitenland als een handelsmerk gebruiken.

Voor de Nederlanders zijn ze zó gemeengoed dat men maar moeilijk geloven kan dat ze er niet zomaar, vanzelf, zijn en zullen blijven. Inderdaad ziet men nog aardig wat molens; hun behoud is echter sinds het begin van deze eeuw niet 'vanzelf' gegaan. Voorts is wat er thans nog aan molens over is, maar een klein deel van het oorspronkelijke aantal.

In de periode dat de natuurkrachten wind en water nog de belangrijkste energiebronnen waren, waren er in ons land ongeveer 10.000 windmolens en 700 door een waterrad aangedreven molens. In de jaren twintig, toen onder druk van een ongebreidelde sloopwoede een actie tot molenbehoud ontstond, bezaten we nog een kleine 3.000 windmolens, in 1940 waren het er 1.800 en nu zijn dat er nog minder dan 1.000.

Bij de watermolens liggen de verhoudingen eender: van de oorspronkelijke 700 zijn er nu 73 over.

WERKTUIG

De molen is, in de wereld van de monumentenzorg, een bijzonder object. Het is niet

alleen een gebouw, maar ook een werktuig en dat vraagt om een eigen aanpak. Andere monumenten kan men vaak veilig stellen door er een nieuwe bestemming aan te geven. Voor molens is dat maar zelden mogelijk, als men tenminste een *werkelijke* molen wil bewaren en niet de uiterlijke schijn daarvan.

Er heeft zich in de loop van de tijd, wat dit betreft, in de molenbescherming een grote verandering voltrokken. Zo'n vijftig jaar geleden meende men nog, dat de krachten van wind en water blijvend zouden kunnen concurreren met nieuwe energiebronnen als men de beschikbare molens maar voldoende zou moderniseren. Ten Bruggencate schrijft in het eerste populaire molenboek, het plaatjesalbum 'Hollandsche Molens' van Tielemans en Dros uit 1927: 'De windkracht blijft kosteloos ter beschikking en als de molen maar vakkundig en oordeelkundig wordt behandeld, zal hij de mededinging van meer nieuwwetse krachtbronnen zeer goed kunnen doorstaan.'

*) Dr Ir R. van de Waal is voorzitter van 'De Hollandsche Molen', de Algemene Vereniging tot Behoud van Molens in Nederland die in 1923 werd opgericht.

Typisch Hollands landschapsbeeld. Leidschendam, één van de twee overgebleven molendriegangenen. Als met één molen het hoogteverschil tussen polder en boezem niet overbrugd kan worden, kan het water met meer molens achter elkaar getrapd omhoog worden gebracht.
Foto: Gemeente Leidschendam.

Er werden inderdaad, geholpen door de ontwikkelingen op het gebied van de vliegtuigbouw, vernuftige verbeteringen aangebracht om het rendement te verhogen, maar na de oorlog moest deze strijd worden opgegeven. De belangstelling voor de natuurlijke energiebronnen is herleefd, maar de moderne windturbine, die de concurrentie aan moet kunnen, heeft niets meer met de klassieke, houten windmolens te maken. Molenbehoud moet dus op grond van andere argumenten plaats vinden.

ONVERVANGBARE WAARDE

Men kan daarvoor naar zakelijke factoren zoeken, zoals het economisch nut als object van toerisme en het belang als reservekrachtbron – bijvoorbeeld – in oorlogstijd; factoren die zeker mee moeten tellen.

Maar in de eerste plaats zullen de molens – net als de andere monumenten – behouden moeten blijven omdat algemeen aanvaard wordt dat ze een onvervangbare waarde vertegenwoordigen.

De natuurbescherming is wel al in dat stadium aangekomen, maar de monumentenzorg nog niet of nauwelijks.

BELANGEN ZORGVULDIG AFWEGEN

Molenbescherming wil zeggen: het in goede staat bewaren. Dat houdt in dat de molen compleet moet zijn, maalvaardig dus. Verder moet zijn omgeving hem in staat stellen om te draaien, door hem van de nodige wind of het noodzakelijke water te voorzien.

En tenslotte is het voor hem, als voor elk werktuig, van belang dat hij ook regelmatig in actie is en onderhouden wordt.

Het is in de praktijk lang niet altijd mogelijk om aan dit hele lijstje van eisen te voldoen. Dan zal men op bepaalde punten iets moeten laten vallen. Maar dat mag alleen gebeuren na een behoorlijke afweging van belangen. Dat laatste kan alleen plaatsvinden als ook het gewicht van het molenbehoud werkelijk tot gelding komt. De molen moet daarbij niet gezien worden als een object van belangstelling van een stel liefhebbers, maar als een stuk cultuurbezit dat ons allemaal aangaat.

DRAAGVLAK VERBREDEN

Thijssen en zijn medestanders hebben al een eeuw geleden begrepen dat men liefde voor iets alleen kan laten groeien op een basis van begrip en van enige, soms alleen maar elementaire kennis. Hier ligt een belangrijk terrein voor de molenbescherming van vandaag.

Men kan het grote publiek verrijken door een nadere kennismaking met de molens en pas dan kan men een massale steun voor het behoud verwachten.

De molens hebben voldoende boeiends te bieden. Toen de jonge prinsen, met Z.K.H. Prins Claus, enige molens bezochten, riep Willem-Alexander, boven uit 'De Roos' te Delft: 'Pa, kom eens kijken! Een trommelnet net als op mijn fiets, maar van hout! Wist u dat molens zo iets hebben?'

De koren- en pelmolen 'Eva' te Usquert (Gr.) in feesttooi, waarmee het belangstellende publiek wordt kenbaar gemaakt dat de molen te bezichtigen is. Deze opname is van 5 mei 1984, toen ter gelegenheid van de gereedgekomen restauratie een open dag werd gehouden. Foto: Martin van Doornik, Rasquert.

NATIONAAL ERFGOED

Het is in de kring van Heemschut niet nodig, het verdere behoud van wat ons aan molens is overgebleven te bepleiten, zeker niet omdat het om objecten gaat die als nationaal erfgoed worden erkend.

Een algemene erkenning valt – zoals gezegd – in de praktijk nog erg tegen. In totaal tellen de verschillende molen-organisaties zo'n 10.000 leden. Dat is niet veel op een bevolking van 14 miljoen. Bovendien is, zoals bij zoveel soortgelijke organisaties, de groep werkelijk actief inzetbaren maar heel klein. Het gebeurt nog regelmatig dat een pleidooi voor molenbehoud beantwoord wordt met: 'Ze staan toch onder monumentenzorg!', alsof dit toverwoord voldoende is voor een verder voortbestaan.

Er wordt dan ook door de verschillende molenorganisaties op veel manieren gestreefd naar het geven van meer informatie over molens, met als doel ze tot een inderdaad door grote aantallen gekend en dus gewaardeerd bezit het maken. Een van de middelen daartoe is, ze aan het publiek te laten zien. Sinds twee jaar wordt door het voeren van een wimpel kenbaar gemaakt, dat bezoekers welkom zijn; een actie die veel succes belooft.

Molens gaan meer en meer boeien naarmate men ze beter leert kennen en onderscheiden. Ze zijn belangrijk als typisch element in het Nederlandse landschap, maar ze kunnen veel meer voor de beschouwer betekenen. Pas daardoor zullen ze een werkelijk, levend stuk cultuurbezit zijn; daardoor zal ook hun behoud veilig worden gesteld.